

12. Matkailun perusedellytykset – esteitä monille

Johan R. Edelheim

Matkailu lisääntyy koko ajan ja miljardin kansainvälisen matkailijan raja ylittyi vuonna 2012 (UNWTO 2012). Matkailun kasvusta puhutaan ja uutisoidaan maailmanlaajuisena ilmiönä, mutta todellisuudessa vapaa-ajan matkailu on ylellisyys, joka on mahdollista vain rajatulle osalle ihmiskuntaa. Esteettömästä matkailusta puhuttaessa useimmille tulevat mieleen fyysisessä muodossa olevat esteet, joita tietysti onkin paljon, mutta esteitä on muitakin. Matkailun perusedellytykset *aika, raha ja poliittinen lupa* (Leiper 2004) ovat mielenkiintoisia tutkimuskohteita esteettömyyden näkökulmasta, sillä niiden puuttuminen muodostaa perustavanlaatuisen esteen matkustamiselle. Matkailun tutkimus kohdistuu hyvin harvoin niihin ihmisryhmiin, jotka eivät matkusta. Ehkä nämä ihmisryhmät eivät ole kiinnostavia tutkimuksen kohteita, koska niihin kuuluvat eivät ole matkailijoita. Jos matkustamisen esteet poistuisivat, haluaisivatko sellaiset ihmiset matkustaa, jotka eivät tällä hetkellä matkusta? Tämä vähän tutkittu kysymys on artikkelin taustalla. Kysymykseen otetaan kantaa pohtimalla poliittisen vastuullisuuden merkitystä niiden ihmisten näkökulmasta, joilla on kaikkein vähiten poliittista vaikutusvaltaa.

12.1 Ajalliset esteet

Matkustamiseen tarvitaan aikaa ja vapaa-ajan matkailuun nimensä mukaisesti vapaa-aikaa.

Vapaa-aika on aikaa, jolloin ei ole mitään velvollisuuksia ja vaatimuksia, kuten työntekoa, työnhakua, opiskelua tai huolenpitoa muista ihmisistä. Usein ajatellaan yksinkertaistaen, että vapaa-aika ja näin ollen matkustamiseen käytettävissä oleva aika on sitä aikaa, jolloin työssä käyvä henkilö ei ole töissä (Harris 1992). Elämäntilanteen takia työajan ulkopuolinen aika voi kuitenkin täytyä muilla matkailun esteiksi muodostuvilla velvoitteilla. Esteitä voivat olla esimerkiksi puolison työt, lasten hoitaminen, lasten koulunkäynti tai sairaasta omaisesta huolehtiminen. Ajallisia esteitä matkustamiselle voi olla myös silloin, kun henkilö ei ole töissä lainkaan. Näin on esimerkiksi työttömän työnhakijan kohdalla, joka on velvollinen ottamaan mahdollisesti tarjotun työn vastaan milloin vain. Ei siis ole lainkaan itsestään selvää, että palkkatyöstä vapaa aika olisi automaattisesti käytettävissä matkailuun. Yhteiskuntamme säännöstö määrittänyt pitkälti työnteon kautta, ja ne, jotka eivät ole palkkatyössä, joutuvat toimimaan työn määrittämien normien mukaan. Näin on siitakin huolimatta, että normien mukainen selkeästi työ- ja vapaa-aikaan jakautuva työ on yhä harvinaisempaa (Harju 2013). Eri tavoin rytmittynyt työ tuo mukanaan taas uusia ajallisia haasteita matkustamiselle.

Nyky-yhteiskunnassamme puhutaan vapaisista työmarkkinoista. Tällöin tarkoitetaan työn-

” *Ei ole lainkaan itsestään selvää, että palkkatyöstä vapaa aika olisi automaattisesti käytettävissä matkustamiseen.*

tekijöiden vapaata liikkuvuutta sekä tarpeenmukaista palkkausta, joiden esteenä ei saisi olla liian sitovia työsuhteita ja rajoitteita (You & Chang 1993). Matkailu- ja vieraanvaraisuusalat ovat vapaiden työmarkkinoiden keskiössä. Pienten ja keski suurten yritysten kehittämällä, sesonkiluonteisilla ja suhdannesidonnaisilla työmarkkinoilla työntekijä on yleensä se, joka joutuu joustamaan eniten. Ammattiliittojen perinteisesti edustamat suuryritysten työolosuhteet ja niihin liittyvät ajattelutavat eivät ole suoraan sovellettavissa yrityksiin, joissa työskentelee omistajan lisäksi kaksi tai kolme henkilöä (Buultjens & Howard 2001). Jos sesonkiaikaan vapaapäivää edeltävänä iltana tai vapaapäivää seuraavana aamuna on asiakkaita palveltavana, asiakaspalvelijan on tehtävä työnsä riippumatta siitä, mitä työehtosopimuksessa sanotaan. Palvelualoilla tyypilliset epävarmat työsuhteet ja epäsäännöllinen työaika yhdessä minimipalkan kanssa vaikuttavat siihen, että usein matkailualan työntekijöillä ei töistä poissa ollessaankaan ole mahdollisuutta matkailuun.

Sanan turismi – joksi vapaa-ajan matkailua myös kutsutaan – etymologinen juuri on sanassa *tour* eli kierros. Sana viittaa siihen, että kotoa lähdetään muualle, viivytään siellä jonkin aikaa ja sitten palataan takaisin kotiin. Vapaa-ajan matkailu on siis aikaa, joka vietetään pois omasta kodista (Leiper 2004). Itse poissaolo on kuitenkin vain osa matkailun vaatimasta ajasta. Suunnittelu, varaukset, pakkaaminen ja muut matkan valmisteluun tai siitä palautumiseen liittyvät asiat vaativat myös oman aikansa.

12.2 Taloudelliset esteet

Ajan lisäksi matkustamiseen tarvitaan yleensä aina rahaa. Sitä tarvitaan niin paikasta toiseen siirtymiseen, majoittumiseen kuin ylipäänsä elämiseen kotoa poissa. Vapaa-ajan matkailun kansainväliset määritelmät vaihtelevat, mutta niissä huomioidaan lähes aina matkan tarkoitus, kesto ja etäisyys (kodista) (Hall 2007a).

Kotoa poissa oltavan ajan pituus määrittää pitkälti sen, miten paljon rahaa matkaan pitää sijoittaa. UNWTO:n (Maailman matkailujärjestön) määritelmän mukaan matka voidaan tilastoida matkailuksi, kun kotoa matkustetaan vähintään 50 kilometrin edestakainen matka ja ollaan vähintään yksi yö pois kotoa (UNWTO 2008). Toisissa määritelmissä mainitaan lyhempiä ja toisissa pidempiä etäisyyksiä, joissakin taas ajallisesti pidempiä jaksoja. Esimerkiksi Ison-Britannian määritelmän mukaan loma edellyttää sellaista vähintään kolmen yön mittaista oleskelua poissa kotoa, jota ei vietetä sukulaisten luona (Morgan 2013). Yhteistä eri määritelmille on, että niiden kuvaama matkailu vaatii lähes poikkeuksetta rahaa. Bussit, junat, lentoliput tai oman auton polttoaine, samoin majoittuminen ja ravintolassa käynti, vaativat aina rahallisen panostuksen. Patikointi tai pyöräretki voi periaatteessa tapahtua ilmaiseksi, jos asuu paikassa, jossa näiden harrastaminen on mahdollista. Usein ilmaisetkin harrastus- tai matkailumuodot vaativat matkustamisen omasta lähiympäristöstä jonnekin muualle.

Ison-Britannian tilastojen mukaan maan 12 miljoonasta yksinhuoltajaperheestä noin 7,5 miljoonalla perheellä ei ole varaa tehdä lainkaan lomamatkoja. Tilanne on pitkälti sama



Kuva 1. Nuijamaan rajanylityspaikka Venäjältä Suomeen. (Kuva: longmandancer@btopenworld.com, Wikimedia Commons)

noin miljoonalla yksin elävällä eläkeläisellä. Yksinhuoltajaperheissä loma-aika voi olla muutenkin taloudellinen haaste, kun lapset eivät saa koulussa ilmaista tai halpaa kouluruokaa vaan syövät kaikki ateriansa kotona. (Morgan 2013.)

Matkailututkimuksessa esiintyy sellaisia käsitteitä kuin *pro-poor tourism* eli matkailu köyhyyttä vastaan (ks. esim. Hall 2007b) ja *slum tourism* eli slummimatkailu (ks. esim. Meschank 2011). Kummassakin on kyse rikkaiden ihmisten matkailusta paikkoihin, joissa käytetään rahaa köyhien alueiden elintason parantamiseen. Tällaisessa matkailussa köyhyyttä voidaan kuitenkin pitää jopa matkailunähtävyytenä hyvätuloisille matkailijoille, jotka voivat matkan jälkeen palata omaan ylelliseen elämäntyyliinsä. Sosiaalinen matkailu, jossa yhteiskunta kustantaa vähätuloisten matkustamisen pois jokapäiväisistä oloista, on ainakin toistaiseksi erittäin kapea tutkimusaihe (Minnaert ym. 2009). Suomessa esimerkkejä sosiaalisesta matkailusta ovat yhteiskunnan kustantamat sotaveteraanien kuntoutusmatkat kylpylöihin ja psoriasiksesta kärsivien potilaiden matkat aurinkoisiin olosuhteisiin (Pietiläinen ym. 2008). Nämä matkat ovat kuitenkin vähentyneet vuosien mittaan veteraanien poistuessa keskuudestamme ja sairaanhoidon tehostuessa kotimaassa.

12.3 Poliittiset esteet

Ajan ja rahan lisäksi matkustaminen edellyttää poliittista esteettömyyttä. Suurin osa maailman ihmisistä voi matkustaa melko vapaasti oman valtion rajojen sisäpuolella, joskin totalitaarisissa valtioissa tämäkin tapahtuu tietyin ehdoin (Hieronymi 2003). Valtioiden rajat ylittävissä matkailussa on monenlaisia rajoituksia ja esteitä. Viralliset henkilöllisyystodistukset, passit ja viisumit oikeuttavat henkilön matkustamaan valtiosta toiseen. Rajojen ylittäminen Schengen-maiden välillä on maitse melko yksinkertaista ja vaivatonta. Näiden samojen valtioiden välinen lentoliikenne edellyttää kuitenkin matkailijoilta tiettyjä lupia ja muita dokumentteja. Schengen-alueen ulkopuolinen matkustaminen on jo paljon rajoitetumpaa. Jotkut valtiot vaativat kaikilta tulijoilta viisumin maahan pääsemiseksi (kuva 1); joiltakin mailta taas koko muu maailma vaatii viisumin päästääkseen kyseisen maan kansalaisia maahansa (Whyte 2008).

Erialaisten dokumenttien vaatimus sulkee rajat ylittävän matkailun ulkopuolelle suuren joukon ihmisiä. Viikonlopun vietto toisessa maassa voi jäädä toteutumatta, ellei henkilö pysty todistamaan, että hänellä on tarpeeksi rahaa mukana matkalla tai pankkitilillä, kaikki vaadittavat rokotteet, varattu menopaluumatka ja syy palata kotimaahan (kuten kirje

” *Passien, viisumien ja muiden dokumenttien vaatimus sulkee suuren joukon ihmisiä matkailun ulkopuolelle.*

työnantajalta) tai että hänellä on selkeä syy vierailta toisessa maassa (kuten henkilökohtainen kutsu, jossa kutsuja lupaa ottaa kaiken vastuun onnettomuustilanteissa). Vaikka henkilö pystyisikin todistamaan kaikki yllä mainitut asiat ja kaikki paperit olisivat kunnossa, usein vaaditaan vielä henkilökohtainen käynti ja haastattelu kohdemaan konsulaatissa (ks. esim. Ulkoasiainministeriö 2013). Haastattelussa, jotka voivat tapahtua hyvinkin kaukana matkalle lähtijän kodista, varmistetaan että henkilö matkustaa omilla papereillaan ja että hänellä ei ole sairauksia eikä rikollista taustaa. Joissakin maissa sorretaan etnisiä vähemmistöjä eikä heille myönnetä virallisia matkustusdokumenteja – eli estetään heidän matkustamisensa (Bianchi 2006).

Yksi jatkuvasti kasvava joukko ihmisiä, jotka poliittisista syistä eivät voi matkustaa vapaasti, on toisesta valtiosta turvapaikkaa hakevat pakolaiset. Yhä useammat ihmiset joutuvat poliittisten myllerrysten tai luonnonkatastrofien takia jättämään kotinsa ja hakemaan turvapaikkaa kotimaansa rajojen ulkopuolelta. Heille määritetään erittäin tiukkoja sääntöjä siitä, miten ja milloin he saavat matkustaa pois uudesta olinpaikastaan (Morawetz 2007). Heillä on periaatteessa koko ajan ”vapaa-aikaa”, mutta sitä ei voi käyttää vapaa-ajan matkailuun, johon lasketaan esimerkiksi sukulaisen hautajaisissa käynti. Oleskelulupa, turvattu toimeentulo ja runsas ”vapaa-aika” eivät takaa näille ihmisille vapautta matkustaa esteettä – esteenä ovat poliittiset säännöt.

Yleinen uskomus, että matkailu lisääntyy maailmanlaajuisesti koko ajan ja sitä myötä yhä suuremmalla osalla maailman väestös-

tä on mahdollisuus matkailulla, on myytti. Kun puhutaan matkailun tulevaisuuden mahdollisuuksista kehittyvässä maailmassa, esiin nostetaan usein BRICS-maat (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina ja Etelä-Afrikka). Nämä maat nostetaan esille nimenomaan niiden poikkeuksellisuuden vuoksi, ei siksi, että ne edustaisivat kokonaisuutta. Vaikka BRICS-maista tulevat matkailijamäärät ovat suuria muun maailman matkailijoihin verrattuna, on hyvä huomata, että ne ovat väkiluvultaan erittäin suuria maita, joissa matkustava eliitti on häviävän pieni osa valtaväestöstä. Maailmanlaajuisesti tarkasteluna matkailu kyllä lisääntyy, mutta yhä pienempi osa maailman väestöstä matkustaa ja yhä suurempi osa ihmisistä on suljettu tämän ylellisyyden ulkopuolelle – kuilu kasvaa ja esteet ovat korkeat.

12.4 Yhteenveto

Aloitin tämän artikkelin toteamalla, että se käsittelee matkailun perusedellytyksiä, aikaa, rahaa ja poliittista lupaa poliittisen vastuullisuuden näkökulmasta. Poliitikka pitää käsittää laajemmin kuin pelkkänä puoluepolitiikkana. Poliitikasta on kyse myös silloin, kun tutkitaan ihmisryhmiä, joilla on vähemmän poliittisia vaikutusmahdollisuuksia kuin sillä osalla väestöstä, jota kutsutaan nimellä ”valtaväestö”. Sellaiset väestöryhmät, jotka eivät pysty matkustamaan ajallisten, rahallisten tai poliittisten esteiden takia, seuraavat kaikkien muiden tavoin samoja median viestejä matkustamisen itseäänselvyydestä osana nyky-yhteiskuntaamme. Matkustamattomuutensa takia he voivat kokea olevansa rajattuna valtaväestön

Ajattelemisen aihetta:

Vaikka matkailu kasvaa maailmanlaajuisesti koko ajan, yhä pienempi osa maailman väestöstä matkustaa ja yhä suurempi osa on suljettu tämän yltäkyläisyyden ulkopuolelle.

Moni on poliittisista syistä estynyt matkustamaan tai ainakin rajoitettu matkustamaan vain tietyille alueille.

ulkopuolelle. Kun poliittisesti vastuullisina matkailutoimijoina käsittelemme esteetöntä matkailua, tulisi muistaa, että matkailun perusmääritelmiin on sisäänrakennettu joitakin esteitä. Esteettömän matkailun pitäisi olla myös aatteellisesti esteetöntä.

Kirjoittaja:

Professori Johan R. Edenheim (PhD) toimii johtajana Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa. Edenheimin tutkimuksissa korostuvat ihmisarvo ja tasa-arvo. Hänen näkemyksensä mukaan erilaisten teoreettisten lähtökohtien yhdistäminen mahdollistaa epätasa-arvoisuuksien näkemisen uudessa valossa. Useimmat hänen tutkimuksistaan liittyvät matkailuun, vapaa-aikaan, koulutukseen tai yhteiskuntaan.

Lähteet:

- Bianchi, R. 2006. Tourism and the globalization of fear: analyzing the politics of risk and (in) security in global travel. *Tourism and Hospitality Research*, 7(1), 64–74.
- Buultjens, J. & Howard, D. 2001. Labour flexibility in the hospitality industry: questioning the relevance of deregulation. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(2), 60–70.
- Hall, C. M. 2007a. Introduction to tourism in Australia. Development issues and change. Pearson Education, Frenchs Forest.
- Hall, C. M. (toim). 2007b. Pro poor tourism: Who benefits? Perspectives on tourism and poverty reduction. Channel View Publications, Clevedon.
- Harju, O. 2013. Mera service, mindre lön. *Ny Tid*. 28.3.2013 (13–14), 16–17.
- Harris, D. 1992. From class struggle to the politics of pleasure. Routledge, London.
- Hieronymi, O. 2003. The Nansen Passport: a tool of freedom of movement and of protection. *Refugee Survey Quarterly*, 22(1), 36–47.
- Leiper, N. (2004). *Tourism management*. Pearson Education, Sydney.
- Meschkank, J. 2011. Investigations into slum tourism in Mumbai: poverty tourism and the tensions between different constructions of reality. *GeoJournal*, 76(1), 47–62.
- Minnaert, L., Maitland, R. & Miller, G. 2009. Tourism and social policy: the value of social tourism. *Annals of Tourism Research*, 36(2), 316–334.
- Morawetz, N. 2007. The invisible border: restrictions on short-term travel by noncitizens. *Georgetown Immigration Law Journal*, 21, 201.
- Morgan, N. 2013. Tourism, well-being and global citizenship: exploring marginalization in affluent societies. *Tourism Education Futures Initiative 7th Annual Conference Tourism Education for Global Citizenship: Educating for Lives of Consequence*. April 15, 2013.
- Pietiläinen, R., Ågren, J. & Virtanen, J. 2008. Hyvinvointi, matkailu ja kuntoutus – Näkymiä Länsi-Lapissa. *Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja*, A: 3/2008.
- Ulkoasiainministeriö 2013. Tietoa viisumivollisen maan kansalaisille. Haettu 27.5.2013 osoitteesta: <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15717&contentlan=1&culture=fi-FI>
- UNWTO 2008. Understanding tourism: Basic glossary. Haettu 22.5.2013 osoitteesta: <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>
- UNWTO 2012. International tourism hits one billion. World Tourism Organization, Press release 12.12.2012. Haettu 21.2.2013 osoitteesta <http://media.unwto.org/en/press-release/2012-12-12/international-tourism-hits-one-billion>
- Whyte, B. 2008. Visa-free travel privileges: an exploratory geographical analysis. *Tourism Geographies*, 10(2), 127–149.
- You, J. I. & Chang, H. J. 1993. The myth of free labour market in Korea. *Contributions to Political Economy*, 12(1), 29–46.